

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/62037>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Buurtverschillen in zeven grote steden

De verkiezingsuitslag van 15 mei

De ‘veryupping van de SP’ en een ‘multiculturele electorale spagaat’ voor de PvdA. Dat zijn de belangrijkste bevindingen uit de analyse van ‘15 mei’ die Gijsberts en Lubbers uitvoerden op buurtniveau in zeven grote steden.

MÉROVE GIJSBERTS & MARCEL LUBBERS

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 15 mei vond een electorale aardschok plaats als nooit tevoren. Grote verliezers waren de drie Paarse partijen VVD, D66 en de PvdA, terwijl de aanhang van het CDA overal flink toenam. Meest opzienbarend was echter de opkomst — vanuit het niets — van de LPF. Voor de verkiezingswinst van de LPF zijn de afgelopen maanden veel mogelijke verklaringen geopperd. Eén van de steeds terugkerende hypothesen is dat de LPF het met name goed heeft gedaan in de traditionele arbeidersbuurten van de grote steden. Een andere is dat de LPF stemmen naar zich toe heeft getrokken in buurten met veel allochtonen. In dit artikel gaan we na of deze mogelijke verklaringen hout snijden, door de verkiezingsuitslagen van de Tweede Kamerverkiezingen op buurtniveau met elkaar te vergelijken. We hebben gegevens voor alle buurten van zeven grote steden:

52

Over de auteurs *De auteurs waren ten tijde van de verkiezingen in 2002 als onderzoekers betrokken bij de campagne van de Partij van de Arbeid. Mérove Gijsberts is werkzaam bij het Sociaal en Cultureel Planbureau. Marcel Lubbers is verbonden aan de Sectie Sociologie van de Katholieke Universiteit Nijmegen.*

Noten Zie pagina 59

Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven, Haarlem en Nijmegen.

Analyses van geografische verschillen in stemgedrag zijn niet nieuw. Er is bijvoorbeeld al duidelijk geworden dat de Partij van de Arbeid traditioneel hoge ogen gooit in het noorden van het land, terwijl het CDA het traditioneel beter doet in het zuiden.¹ Dus zelfs in een klein land als Nederland zijn geografische patronen te onderkennen en dit geldt natuurlijk ook binnen gemeenten wanneer wordt gekeken naar buurtverschillen. Echter naar uitslagverschillen tussen buurten is veel minder onderzoek gedaan. Wel is genoegzaam bekend dat veel PvdA-stemmers in buurten met een lagere sociaal-economische status te vinden zijn, terwijl VVD-stemmers met name in de rijkere buurten zitten.² Ook heeft eerder onderzoek aangetoond dat de PvdA het beter doet naarmate er meer etnische minderheden in een buurt wonen.³

Althans dit gold tot en met de verkiezingen van 1998. Het is nog maar de vraag of dezelfde samenhangen nog steeds aanwezig zijn na de electorale aardverschuivingen van 15 mei. Daarom analyseren we in dit artikel of bepaalde samenhangen tussen verkiezingsuitslagen binnen buurten bestaan en of deze zijn veran-

derd ten opzichte van de verkiezingen van 1998. We kijken daarbij allereerst naar de (verschui-vende) concurrentie tussen partijen binnen buurten. Daarnaast analyseren we de relatie tus-sen de sociaal-economische en etnische compo-sitie van een buurt en de verkiezingsuitslag in die buurt.

DE VERKIEZINGSUITSLAG VAN 15 MEI IN ZEVEN GROTE STEDEN

Voor we verschillen tussen buurten analyseren, gaan we eerst in algemene zin in op de uitslagen van de Tweede Kamerverkiezingen van 15 mei in de zeven grote steden die we in dit artikel bekij-ken. De algehele opkomst was bij deze verkiezin-gen hoger dan in 1998 — bijna 6 procentpunten hoger — en in alle zeven steden nam de opkomst in ongeveer dezelfde mate toe (zie Tabel 1).

Hoe hebben de winnaars van 15 mei het in de zeven grote steden gedaan? Het CDA doet het in de grote steden traditioneel altijd minder dan in de rest van het land, maar heeft bij deze verkie-zingen toch ook in alle grote steden gewonnen. De LPF heeft met name goed gescoord in Rotter-dam en Den Haag, terwijl in Nijmegen en Ut-recht de uitslag voor de LPF achterbleef bij het landelijk gemiddelde van 17 procentpunten. De SP ten slotte won sterk in Amsterdam, maar bij-voorbeeld nauwelijks in Rotterdam.

De paarse partijen PvdA, vvd en D66 verloren — conform de landelijke uitslag — fors in alle zeven grote steden. Het verlies voor de PvdA lag landelijk op 13,9 procentpunten. In Rotterdam en Eindhoven was het verlies echter beduidend groter, maar in Amsterdam, Utrecht en Den Haag juist minder groot. De vvd, D66 en Groen-Links verloren met name in de drie grootste ste-den. De vvd verloor het meest in Rotterdam en Den Haag. D66 verloor vooral sterk in Amster-dam en Utrecht en de aanhang van GroenLinks daalde in de vijf grootste steden van het land (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Eindhoven).

BUURTGEGEVENS

We maken gebruik van uitslaggegevens van de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Ut-recht, Eindhoven, Haarlem en Nijmegen. Het gaat hier om de verkiezingsuitslagen van de Tweede Kamerverkiezingen van 15 mei 2002 op buurtniveau. We vergelijken deze cijfers met de uitslagen van de Tweede kamerverkiezingen van 1998 op buurtniveau. Deze cijfers hebben we ge-koppeld aan buurtgegevens van het CBS.⁴ In deze database bevinden zich cijfers over het aan-tal inwoners, leeftijdsopbouw, gezinnsamenstel-ling en aantal allochtonen in een buurt. Daar-naast zijn er cijfers beschikbaar over de sociaal-

Tabel 1
Verkiezingsuitslagen 2002 en verandering ten opzichte van 1998 in zeven grote steden

	Opkomst	PVDA	VVD	CDA	D66	GL	SP	LPF
Amsterdam	71,0 +6,6	23,4 -8,9	14,4 -7,8	10,4 +4,3	7,7 -6,6	13,2 -1,8	10,8 +6,3	16,5
Rotterdam	70,1 +7,7	20,4 -16,0	11,8 -11,0	15,7 +6,4	4,4 -4,7	7,2 -1,6	6,3 +0,3	29,6
Den Haag	71,7 +8,5	16,6 -11,8	18,9 -10,8	17,9 +6,2	6,3 -4,8	8,0 -1,0	5,5 +1,6	22,8
Utrecht	78,0 +6,7	18,3 -10,2	15,0 -6,4	17,4 +6,7	8,0 -6,8	14,3 -0,5	9,4 +4,9	13,8
Eindhoven	74,6 +7,1	14,4 -14,9	15,0 -8,2	25,3 +9,1	6,2 -4,4	8,6 -0,4	8,6 +2,6	17,7
Nijmegen	77,1 +5,5	18,9 -13,7	10,9 -5,9	19,5 +6,4	6,7 -4,8	16,4 +0,6	11,4 +4,4	13,6
Haarlem	77,7 +7,1	17,8 -13,8	16,2 -9,1	19,6 +7,3	7,0 -4,8	10,7 +0,6	8,3 +5,2	16,2
Nederland	79,1 +5,8	15,1 -13,9	15,4 -9,3	27,9 +9,5	5,1 -3,9	7,0 -0,3	5,9 +2,4	17,0

Bron: Verkiezingsuitslagen CBS (statline).

Figuur 1

Percentage PvdA stemmers bij de Tweede Kamerverkiezingen van 15 mei 2002 en percentage niet-westerse allochtonen in buurten in Rotterdam

Bron: PvdA WIN (Wijk Informatie Nederland) Systeem

economische structuur van buurten, betreffende het gemiddelde huishoudinkomen, het percentage uitkeringstrekkers en de gemiddelde WOZ waarde van de huizen. In totaal analyseren we de gegevens van 409 buurten (in zeven steden).⁵ De buurten zijn dus onze eenheden van analyse en niet individuele kiezers. We kunnen dus vragen beantwoorden over patronen en samenhangen binnen buurten en niet over voorkeuren van individuele kiezers en veranderingen hierin.⁶

54 Op basis van deze gegevens kunnen we gaan kijken in hoeverre er samenhangen bestaan tussen verkiezingsuitslagen op buurtniveau en andere kenmerken van buurten. Dit doen we aan de hand van een zogenaamde correlatieanalyse. Figuur 1 maakt aan de hand van een voorbeeld van de situatie in Rotterdam duidelijk hoe dit werkt. We zien in de figuur dat de buurten waar de PvdA hoog scoort ook buurten zijn waar veel niet-westerse allochtonen wonen en dat buurten waar de PvdA laag scoort juist de buurten zijn waar nauwelijks allochtonen wonen. Er is dus in

dit geval een hoge samenhang — oftewel correlatie — tussen het percentage allochtonen en de verkiezingsuitslag voor de PvdA.⁷

EEN ANALYSE VAN BUURTVERSCHILLEN

Samenhangen tussen uitslagen partijen op buurtniveau

De eerste vraag die we willen beantwoorden is in hoeverre er samenhangen bestaan tussen de verschillende partijen op buurtniveau. In Tabel 2 bekijken we in hoeverre de uitslagen van bepaalde partijen op 15 mei in de buurten van de zeven grote steden met elkaar correleren. Allereerst valt op dat een goed scorende LPF samengaat met een minder goede uitslag voor de SP, GroenLinks en D66. Maar ook doet de LPF het beter in buurten waar de VVD lager scoort. Opvallend is dat als de LPF het beter doet in een buurt dit niet blijkt samen te hangen met een hogere score voor de PvdA in die buurt. Dit betekent dat de LPF weliswaar

hoog scoort in een PvdA buurt, maar dat er andere buurten zijn waar de LPF het ook goed doet. Wel hangt een goed verkiezingsresultaat voor de PvdA in een buurt samen met een slechte uitslag voor de VVD en het CDA. Verder blijkt dat als de VVD goed scoort in een buurt, D66 het daar ook goed doet (hoge samenhang) en eveneens dat als de SP goed scoort in een buurt, dat samengaat met een goede verkiezingsuitslag voor GroenLinks.

Opvallend zijn met name de verschuivingen in de samenhangen tussen partijen op buurtniveau vanaf 1998 (vergelijk met het gearceerde deel van Tabel 2). In 1998 hing een goede score voor de SP in een buurt (nog) niet samen met die voor GroenLinks, terwijl dat in 2002 in hoge mate wel zo blijkt te zijn geworden. Ook het resultaat voor D66 gaat nu op buurtniveau vaak samen met een goede uitslag voor de SP. Een tegen-gestelde verandering zien we voor de relatie tussen de PvdA en de SP: in 1998 scoorde de PvdA nog goed in buurten waar ook de SP goed scoorde, terwijl dat in 2002 nauwelijks meer het geval is. De SP lijkt zijn kiezers veel meer ook uit 'GroenLinks buurten' te zijn gaan halen en veel minder uitsluitend uit 'PvdA buurten', zoals voorheen wel het geval was.

SAMENHANGEN TUSSEN UITSLAGEN VAN 1998 EN 2002

We kunnen bovendien kijken of partijen in dezelfde buurten net zo goed scoren als vier jaar geleden of dat daarin ook verschuivingen zijn opgetreden. We bekijken daartoe de zogenaamde 'intra-correlatie': hoe hoger deze 'intra-correlatie', hoe meer een gunstige uitslag voor een bepaalde partij in 1998 in een buurt samengaat met een gunstige uitslag voor deze partij in dezelfde buurt in 2002. In Tabel 3 is te zien dat bijna alle partijen die in 1998 hoog scoorden in een buurt, dat in dezelfde buurt in 2002 nog steeds doen (zie de gearceerde cijfers). Dit geldt echter voor de PvdA in mindere mate dan voor de andere grote partijen. De opvallendste bevinding is echter die voor de SP: de samenhang tussen de uitslag op buurtniveau van de SP in 1998 en 2002 is vrij zwak, wat betekent dat de SP het nog maar nauwelijks beter doet in de buurten waar ze in 1998 nog beter scoorde. Dit impliceert wederom dat de SP haar aanhang (ook) uit andere buurten is gaan halen. Bekijken we in Tabel 4 de 'intra-correlatie' voor de zeven steden afzonderlijk, dan blijkt dat dit met name geldt in de vier grote steden. In Utrecht is

Tabel 2

Correlaties tussen verkiezingsuitslagen van partijen voor 2002; en voor 1998 gearceerd; door de tabel te spiegelen kunnen correlaties op basis van 1998 en 2002 met elkaar vergeleken worden; 409 buurten in zeven steden.

	SP	GL	PVDA	D66	CDA	VVD	LPF
SP	1	0,09 ns	0,63 *	-0,54 *	-0,07 ns	-0,67 *	—
GROENLINKS	0,78 *	1	0,04 ns	0,48 *	-0,58 *	-0,53 *	—
PVDA	0,17 *	0,29 *	1	-0,68 *	-0,21 *	-0,74 *	—
D66	0,46 *	0,56 *	-0,27 *	1	-0,37 *	0,29 *	—
CDA	-0,45 *	-0,48 *	-0,61 *	-0,23 *	1	0,18 *	—
VVD	-0,29 *	-0,17 *	-0,59 *	0,56 *	0,18 *	1	—
LPF	-0,46 *	-0,67 *	0,08 ns	-0,78 *	-0,01 ns	-0,42 *	1

55

Leesvoorbeeld:

In het gearceerde gebied betekent de correlatie tussen bijvoorbeeld SP en Groenlinks (0,09ns) dat er geen relatie bestaat tussen de uitslag voor de SP in 1998 en de uitslag voor Groenlinks in 1998 (ns = statistisch niet significant). In het ongegearceerde gebied betekent de correlatie tussen SP en GroenLinks (0,78*) dat naarmate het resultaat voor de SP in 2002 gunstiger is in een buurt, het resultaat ook gunstiger is in deze buurt voor GroenLinks in 2002.

Tabel 3

Correlaties van verkiezingsuitslagen van partijen tussen 2002 en 1998: 409 buurten in zeven steden

	SP 1998	GL 1998	PVDA 1998	D66 1998	CDA 1998	VVD 1998
SP 2002	0,29 *					
GROENLINKS 2002	0,03 ns	0,93 *				
PVDA 2002	0,30 *	0,37 *	0,75 *			
D66 2002	-0,49 *	0,52 *	-0,64 *	0,93 *		
CDA 2002	-0,16 *	-0,61 *	-0,31 *	-0,24 *	0,91 *	
VVD 2002	-0,73 *	-0,22 *	-0,84 *	0,61 *	0,03 ns	0,88 *
LPF 2002	0,48 *	-0,55 *	0,51 *	-0,73 *	0,02 ns	-0,06 ns

Leesvoorbeeld:

De gearceerde cijfers geven de 'intra-correlatie' weer. Bijvoorbeeld de 'intra-correlatie' voor de PvdA is 0,75*.

Dit betekent dat naarmate het resultaat voor de PvdA in een buurt gunstiger was in 1998, het resultaat ook gunstiger is in 2002. De niet-gearceerde cijfers geven de correlatie weer tussen de uitslag van een partij in 1998 met de uitslag van de andere partijen in 2002. De correlatie van 0,48* tussen de sp in 1998 en de LPF in 2002 betekent bijvoorbeeld dat naarmate het resultaat voor de sp in een buurt gunstiger was in 1998, het resultaat in dezelfde buurt voor de LPF gunstiger is in 2002.

zelfs helemaal geen samenhang meer te vinden tussen de score voor de sp in 1998 en die in 2002.

Daarnaast is het relevant om de relatie tussen de verkiezingsuitslag van een partij in 1998 met die van andere partijen in 2002 te bekijken (de niet-gearceerde cijfers in Tabel 3). Hiermee kunnen we de belangrijke vraag beantwoorden in hoeverre partijen in de verschillende buurten anders met elkaar zijn gaan concurreren. Wat blijkt nu? Er is een flinke samenhang tussen buurten waar de LPF goed heeft gescoord in 2002 en een goede score voor de PvdA en de sp in 1998. Er kan dus worden geconcludeerd dat de LPF in

deze buurten vooral kiezers heeft getrokken die in 1998 nog PvdA en sp hebben gestemd. Hier tegenover zien we dat de samenhang van de LPF met D66 en GroenLinks de andere kant uit loopt, wat betekent dat de LPF het slecht heeft gedaan in buurten waar D66 en GroenLinks in 1998 goed scoorden. Bovendien valt op dat de uitslag voor de LPF niet samenhangt met die voor het CDA en zelfs niet met die voor de vvd in 1998. De LPF heeft weliswaar veel stemmen gewonnen van de vvd, maar dus niet zo sterk uitsluitend in de typische vvd buurten (waar de vvd in 1998 de hoogste resultaten behaalde).

Tabel 4

56 Intra-correlaties van verkiezingsuitslagen van partijen tussen 2002 en 1998 voor alle zeven steden en voor de steden afzonderlijk

	Alle zeven	Amsterdam	Rotterdam	Den Haag	Utrecht	Eindhoven	Nijmegen	Haarlem
SP	0,29*	0,26*	0,33*	0,41*	-0,16ns	0,59*	0,59*	0,73*
GL	0,93*	0,97*	0,94*	0,98*	0,89*	0,84*	0,88*	0,85*
PVDA	0,75*	0,77*	0,88*	0,91*	0,75*	0,67*	0,69*	0,73*
D66	0,93*	0,96*	0,95*	0,95*	0,96*	0,71*	0,83*	0,93*
CDA	0,91*	0,90*	0,89*	0,67*	0,81*	0,71*	0,92*	0,85*
VVD	0,88*	0,82*	0,93*	0,94*	0,80*	0,92*	0,76*	0,92*

RELATIE STEMGEDRAG MET SOCIAAL-
ECONOMISCHE STATUS VAN EEN BUURT

Hoe zit het nu met de traditionele veronderstelling dat hoe armer de buurt is, hoe hoger het percentage stemmen op socialistische en sociaal-democratische partijen zal zijn. Uit Tabel 5 blijkt dat deze veronderstelling in 1998 nog steeds opging: met name in de lage inkomensbuurten werd SP en PvdA gestemd. De samenhang tussen het percentage mensen met een laag inkomen in een buurt en het percentage stemmen op beide partijen is erg hoog. De vraag is nu of dit in 2002 nog steeds het geval is. Bij de verkiezingen van 15 mei 2002 blijkt deze samenhang voor de PvdA aanzienlijk kleiner te zijn geworden. In deze buurten lijken de kiezers van de PvdA vooral door de LPF te zijn overgenomen. In 2002 blijkt de samenhang tussen lage inkomensbuurten en het stemmen op de LPF en PvdA in een buurt even groot te zijn. Daarnaast is met name de samenhang tussen armere buurten en de uitslag voor de SP sterk afgenomen. Waar de SP in 1998 meer stemmen haalde uit armere buurten dan uit rijkere buurten, is deze relatie in 2002 veel minder sterk geworden. Dit zou twee dingen kunnen betekenen: of kiezers uit de armere buurten zijn minder SP gaan stemmen; of kiezers uit de rijkere buurten zijn opeens meer op de SP gaan stemmen. Uit de verkiezingsuitslagen blijkt de tweede verklaring te worden bevestigd: de SP heeft haar aanhang vooral vergroot door — naast kiezers uit armere buurten — ook kiezers uit de rijkere buurten te trekken.

De veronderstelling dat in armere buurten nauwelijks VVD wordt gestemd gaat wel nog steeds op (zelfs in hogere mate dan vier jaar geleden) en hetzelfde geldt voor D66. Bovendien is de CDA aanhang minder gestegen in de armere buurten, dan in de wat rijkere buurten.

Kijken we naar de zeven steden afzonderlijk, dan zien we slechts weinig verschillen ten opzichte van het algemene patroon. Het is bijvoorbeeld heel opvallend dat in alle steden de SP minder uitsluitend in de armere buurten goed scoort. Bovendien is in alle zeven steden de rela-

tie tussen de uitslag voor de PvdA en het percentage inwoners met een laag inkomen gedaald. Ten slotte is het opvallend dat er een hele sterke relatie bestaat tussen het inkomensniveau van een buurt en de verkiezingsuitslag voor de LPF: in armere buurten wordt meer LPF gestemd. Dit geldt echter niet in Rotterdam: daar komen LPF stemmers even sterk uit buurten van verschillend inkomensniveau.

Tabel 5
Correlaties tussen verkiezingsuitslag per partij en percentage inwoners met een laag inkomen alsmede percentage allochtonen in 2002 en 1998; 409 buurten in zeven steden

	% Inwoners met laag inkomen	% Allochtonen
SP TK 1998	0,65 *	0,29 *
SP TK 2002	0,12 *	-0,02 ns
GL TK 1998	0,08 ns	0,18 *
GL TK 2002	-0,01 ns	0,10 *
PVDA TK 1998	0,72 *	0,67 *
PVDA TK 2002	0,48 *	0,82 *
D66 TK 1998	-0,62 *	-0,38 *
D66 TK 2002	-0,56 *	-0,37 *
CDA TK 1998	-0,05 ns	-0,32 *
CDA TK 2002	-0,20 *	-0,48 *
VVD TK 1998	-0,64 *	-0,48 *
VVD TK 2002	-0,71 *	-0,48 *
LPF TK 2002	0,46 *	0,22 *

RELATIE STEMGEDRAG MET AANWEZIGHEID
ETNISCHE MINDERHEDEN IN EEN BUURT

Bij de relatie tussen stemgedrag en aanwezigheid van etnische minderheden kunnen eigenlijk twee verschillende mechanismen een rol spelen, die we met deze zogenaamde geaggregeerde analyses (immers op buurtniveau) niet uit elkaar kunnen halen. Allereerst kunnen het met name de allochtonen in de buurt zijn die op een bepaalde partij stemmen, maar het kunnen ook de autochtonen zijn die vanwege de aanwezigheid van allochtonen in die buurt op een bepaalde partij stemmen. Er zijn dan ook vooropge-

steld twee verschillende veronderstellingen mogelijk voor buurten met veel allochtonen. Allereerst: hoe meer etnische minderheden in een buurt, hoe hoger het percentage stemmen op de PvdA (omdat allochtonen veelal PvdA stemmen) en ten tweede: hoe meer etnische minderheden in een buurt, hoe hoger het percentage stemmen op de LPF (omdat autochtonen juist vanwege het allochtonenvraagstuk op de LPF zouden hebben gestemd).

Een kanttekening hierbij is natuurlijk enerzijds dat een deel van de allochtonen niet mag stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen (alleen de allochtonen met de Nederlandse nationaliteit) en anderzijds dat het thuisblijven bij verkiezingen onder allochtonen veel meer voorkomt dan onder de autochtone bevolking.⁸ Het aantal allochtonen dat daadwerkelijk zijn stem heeft uitgebracht zal dan ook relatief laag zijn. Hoewel we hierbij wel in het oog moeten houden dat in een aantal buurten in de grote steden een grote meerderheid allochtoon is. In deze buurten zullen de allochtonen die wel mogen en gaan stemmen toch een aanzienlijke stempel op de verkiezingsuitslag drukken.

Hoe dan ook, wanneer we naar de feiten kijken blijkt dat de samenhang tussen het percentage allochtonen in een buurt en het stemmen op LPF inderdaad aanwezig is, maar helemaal niet erg groot is (zie Tabel 5). Nog steeds is het zo dat in buurten waar veel allochtonen wonen met name op de PvdA wordt gestemd en deze samenhang is zelfs nog toegenomen in vergelijking met 1998. Dus: hoe meer allochtonen in een buurt wonen, hoe groter de steun voor de PvdA.

58 Voorts is opvallend dat de relatie tussen het aantal allochtonen in een buurt en het percentage stemmen op de SP in 1998 nog wel aanwezig was, maar op 15 mei jongstleden volledig verdwenen is.

Ook hier is het relevant om te kijken of deze tendensen in alle zeven steden gevonden worden. We zien bijvoorbeeld dat de relatie tussen het aantal allochtonen en de uitslag voor de PvdA wel in de grootste steden is toegenomen, maar bijvoorbeeld niet in Eindhoven en Nijmegen.

Verder zien we dat in de meeste steden een goede score voor de LPF wel samenhangt met het aantal etnische minderheden in een buurt. Dit speelt met name sterk in Nijmegen en de andere middelgrote steden, maar de samenhang is afwezig in Amsterdam en Den Haag. In Rotterdam is het zelfs andersom. Daar is het zo dat in buurten met veel etnische minderheden, de uitslag voor de LPF slechter is. Het lijkt er op dat in de grootste steden in de buurten met veel allochtonen — niet zelden ruim meer dan 50% — de autochtonen te weinig hun stempel hebben kunnen drukken op de uitslag voor de LPF in hun buurt.

CONCLUSIES

Het voorgaande leidt tot een aantal belangrijke conclusies. We moeten hierbij wel in het oog houden dat deze conclusies alleen gelden voor de zeven grote steden van dit onderzoek en dus niet veralgemeeniseerd kunnen worden naar 'alle' Nederlandse buurten. Toch geven de gegevens over meer dan 400 buurten wel een duidelijke indicatie over de verschillen in verkiezingsuitslagen tussen buurten in de grote steden van Nederland.

Een eerste belangrijke conclusie is de verandering op buurtniveau voor de SP. Terwijl de SP en de PvdA in 1998 nog kiezers trokken in dezelfde buurten (met een lagere sociaal-economische status), is de SP op 15 mei ineens een aanzienlijk deel van haar aanhang uit de wat rijkere buurten gaan halen. De SP is ineens veel meer kiezers gaan trekken uit dezelfde buurten als GroenLinks. We zouden dit de 'veryupping' van de SP kunnen noemen. Als deze trend zich doorzet bij de volgende verkiezingen bestaat voor de Partij van de Arbeid (en ook voor GroenLinks) het gevaar dat een nog groter deel van het electoraat verloren gaat aan de SP dan voorheen al is gebeurd. De tijd dat de SP een optie was voor alleen de lager opgeleiden en arbeiders lijkt definitief voorbij en de SP lijkt — gezien de uitslagen van 15 mei — inmiddels in staat kiezers te trekken uit alle lagen van de bevolking. De peilingen

in de aanloop van de komende verkiezingen wijzen steeds sterker in deze richting.

Een tweede belangrijke conclusie betreft de uitslag voor de LPF. Uit onze analyse blijkt duidelijk dat de LPF met name sterk is geworden in de buurten die oorspronkelijk PvdA (en SP) gekleurd waren, namelijk de 'traditionele' arbeidersbuurten met veel huishoudens met lage inkomens. Het is voor de PvdA essentieel om te proberen — juist nu de LPF weer is gedaald in de peilingen — deze groep kiezers opnieuw aan zich te binden en zodoende te voorkomen dat deze kiezers de politiek volledig de rug toe keren door bij de komende verkiezingen helemaal niet meer te gaan stemmen.

Ten slotte is het nog steeds in groten getale zo dat in buurten waar veel allochtonen wonen, het meest op de PvdA gestemd wordt. Deze relatie is er bij de laatste verkiezingen zelfs sterker op geworden. Aangezien we weten dat allochtonen snel geneigd zijn thuis te blijven bij verkiezingen is het belangrijk voor de PvdA juist deze

groep te mobiliseren. De grootte van deze groep mag niet worden onderschat: zes procent van de kiesgerechtigde bevolking in Nederland behoort tot de groep niet-westerse allochtonen. Deze groep mag dus wel bij de Tweede Kamerverkiezingen stemmen. Het gaat hier om ruim 700.000 kiesgerechtigde allochtonen, een aanzienlijk kiezerspotentieel.⁹ Tegelijkertijd ligt hier natuurlijk een belangrijk dilemma voor de Partij van de Arbeid, aangezien een aanzienlijk deel van de achterban strengere maatregelen verlangt met betrekking tot allochtonen. Dit zou de allochtone kiezers juist weer kunnen afschrikken. Belangrijker dan de belangen van verschillende groepen te willen behartigen, lijkt de uitdaging meer te liggen in het uitdragen van thema's die de verschillende groepen kunnen binden. Op die manier komt de nadruk te liggen op de overkoepelende belangen waar de sociaal-democratie voor wil staan.

Noten

1. Zie bijvoorbeeld V. Mamadouh & H. Van der Wusten, 1999, 'De electorale geografie van 1998: continuïteit in soorten', in: Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, 144-176.
2. Zie M. Leijenaar & B. Niemöller, 1994, 'Het profiel van de PvdA achterban', *Se&D*, 51:1, 36-47.
3. Op individueel niveau is ook aangetoond dat etnische minderheden het meest PvdA stemmen, zie J. Tillie, 2000, *De etnische stem: opkomst en stemgedrag van migranten tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 1986-1998*, Utrecht: Forum.
4. Zie CBS, 1999, *Kerncijfers Wijken en Buurten*, Voorburg: CBS.
5. Om vertekeningen te voorkomen hebben we buurten met minder dan 500 inwoners uit de analyses weggelaten.
6. Hiervoor is kiezersonderzoek nodig, zoals bijvoorbeeld het National Kiezersonderzoek (NKO), dat rond iedere verkiezingen wordt gehouden. De gegevens van de meest recente verkiezingen zijn nog niet beschikbaar voor analyse.
7. In Rotterdam is de correlatie tussen percentage allochtonen en percentage PvdA stemmers 0,91. Dit is een bijna perfecte samenhang. Een correlatiecoëfficiënt ligt altijd tussen de -1 en 1: hoe dichter bij 0 hoe kleiner de samenhang en hoe dichter bij 1 of -1 hoe groter de samenhang. Een negatieve correlatie

betekent dat de samenhang de andere richting uit loopt. Een * geeft aan dat de relatie significant is.

8. Zie bijvoorbeeld J. Tillie, 2000, *De etnische stem: opkomst en stemgedrag van migranten tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 1986-1998*, Utrecht: Forum.

9. Wanneer we de groep westerse allochtonen (waaronder ook Oost- en Zuid-Europeanen) hier bij zouden optellen, zouden we op bijna 14 procent van de kiesgerechtigde bevolking uitkomen, oftewel ruim 1,6 miljoen mensen.